

Edward Rymar

Czelińsko-kłosowski ród Mornerów w wiekach średnich

Rocznik Chojeński 4, 81-92

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rymar*

Pyrzyce

CZELIŃSKO-KŁOSOWSKI RÓD MORNERÓW W WIEKACH ŚREDNICH

W XIV w. bardzo wpływowym rodem rycerskim w Nowej Marchii byli Mornerowie (*Moriner, Morner*, bez partykuły *de, von*) z lennami w ziemi chojeńskiej, zwłaszcza mieszkowickiej. Kierując się motywem herbu (ułożony poziomo dębowy pień, z którego wyrastają trzy zielone gałązki), znanego już na dokumencie z 1319 r.¹, autor monografii rodu wyprowadzał go z Turynii, skąd rycerstwo udawało się do Starej Marchii (Altmark), w tym wypadku do byłego hrabstwa Grieben nad Łabą koło Salzwedel. W tym regionie stwierdzono bowiem wiele herbów rycerskich z podobnym drzewnym motywem. Tam też jest wieś Morin, dziś Mehrin, która widocznie dała nazwę rodowi. Stąd nazwa wsi mogła być przez nich przeniesiona do wsi *More, Morin* (już w 1351 r. opuszczonej) opodal Czelińska na lewym brzegu rzeki Odry, która była nową siedzibą rodu. Nazwa sławnego przodka, początkowo przydomkowa: *von Morin*, posłużyła potem za nazwisko *Moriner*. Może byli spokrewnieni z chojeńskimi Bellingami (podobny herb) i krótko po 1250 r. przybyli na ziemię lubuską (wieś Morin)².

* Prof. dr hab. Edward Rymar jest emerytowanym pracownikiem Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, wieloletnim dyrektorem Pyrzyckiej Biblioteki Publicznej, autorem kilkuset publikacji głównie dotyczących średniowiecznych dziejów Pomorza i Nowej Marchii.

¹ C. v. Warnstedt, *Die von Morner. Ein schloßgesessenes Adelgeschlecht der Neumark*, „Ostdeutsche Familienkunde” 12 (1964), s. 353; G.A. v. Mülverstedt, *Der abgestorbene Adel der Provinz und Mark Brandenburg*, Nürnberg 1880, s. 63, tab. 36; tenże, *Der abgestorbene Adel der Provinz Pommern*, Nürnberg 1894, s. 62.

² C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 353–354. Wcześniej Paul von Niessen gotów był uznać ich rodzime

Herb Mornerów i Bellingów

Pierwszego przedstawiciela w Nowej Marchii w osobie giermka (łac. *famulus*, niem. *Knappe*) Henninga (Jana) I spotykamy w 1298 r. jako świadka fundacji kolegiaty myśliborskiej przez margrabiego Albrechta III, przedstawiciela młodszej linii Askańczyków, panujących w ziemi myśliborskiej, mieszkowickiej. Tenże zapewne Henning (ale jako bezimienny *Mornere*), już rycerz (łac. *miles*, niem. *Ritter*), wystąpił wśród panów Nowej Marchii, którzy 29 września 1319 r. znaleźli się w Choszcznie w otoczeniu księcia wologoskiego Warcisława IV, przejmującego władzę w Brandenburgii jako kurator małoletniego margrabiego Henryka II po śmierci margrabiego Waldemara³. Wystąpił też 4 października tegoż roku w Chojnie, gdzie Warcisław, dla pozyskania mieszczan, wystawiał im przywilej, i tamże 26 października, gdy książę czynił nadanie dla Horkerów, rodu z okolic Gorzowa⁴. Henning był dostojnikiem do 1322 r.⁵ Bez ryzyka lennem Henninga I w latach 1298–1320 możemy czynić Kłosów, Czelin, Wicin. Współczesny mu Henryk (brat?) był obecny 13 stycznia 1320 r. w Moryniu przy fundacji przez wdowę po Ludolfie von Borne ołtarza z dochodami z młyna w Mieszkowicach⁶.

Już może od ok. 1300 r. były dwie linie, czelińska i kłosowska, co udokumentowane jest dopiero w latach 1354–1373 i 1455–1500.

Jednego z reprezentantów omawianego rodu, rycerza *Mornero*, spotykamy w otoczeniu nowego margrabiego Ludwika Starszego, gdy ten 3 maja 1325 r. wystawiał dokument w Gorzowie. W 1337 r. w *Księdze ziemskiej* poznajemy pierwszą posiadłość lenną Mornerów. Rodzina miała 10 łanów w Kłosowie i młyn nowo założony⁷. Do znaczenia doszli od lat czterdziestych XIV w. synowie Henninga. Henryk (II) wystąpił w 1346 r.⁸ Ciż bracia: Heyne (Henryk), Reinicke (Reinhard) i ich kuzyni: Henning (III) i Dietrich (Tide, Diderik lub Tilo, syn Henryka I) zakupili od Steglitzów Barnówko, wtedy miasteczko (*oppi-*

pochodzenie, z nazwiskiem od Morynia („Moriner”), jednak herb rodu nie ma nic wspólnego z herbem miasta. P. v. Niessen, *Geschichte der Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung und Besiedlung*, Landsberg a.W. 1905, s. 159.

³ *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, hg. v. A.F. Riedel Berlin 1838–1869 (dalej: CDB), Bd. XVI-II, s. 442, XI, s. 132.

⁴ Tamże, T. II, Bd. I, s. 447; *Pommersches Urkundenbuch*, Stettin 1868–1934, Bd. V, nr 3300.

⁵ CDB XVIII, s. 219: 3.02.1320 Choszczno (nadanie Warcisława IV dla pyrzyckich augustianek). C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 354: 1322.

⁶ CDB XIX, s. 11

⁷ CDB XVIII, s. 378. Dokument datowany przez Warnstedta na 1344 r. należy do lat 1352/64.

⁸ Tamże, XIII, s. 255.

dum), co margrabia zatwierdzał im 28/30 września 1347 roku „do wspólnej ręki” z Uchtenhagenami⁹.

Od lata 1348 r. Mornerowie stali się podporą margrabiego Ludwika w jego trudnych czasach walki z Pseudo-Waldemarem. Otton obecny był 15 czerwca 1348 r. przy nadaniu dla klasztoru w Choryniu, jako prepozyt margrabiego w Czelinie¹⁰. Dietrich, prepozyt Mieszkowic i kapelan margrabiego, 7 (14?) października 1348 r. otrzymał od niego dochody we wsi Otwick i Cruschick¹¹, a w listopadzie mianowany został wójtem okręgu Chojny; otrzymał rentę z Morynia i ekspektatywę na lenno Hintzego Junge¹². Mornerowie i Uchtenhagenowie przed 3 stycznia 1349 r. zostali wójtami w zachodniej Nowej Marchii, bo tego dnia za wierne służby i poniesione szkody margrabia przekazał Dietrichowi i jego bratu Ottonowi dziedzicznie na wieczne czasy wsie Othwick, Cruschick, Medevitz i Tribineken, dotąd posiadane w lenno¹³. Tego dnia margrabia czynił Hassona II von Wedla ze Złocieńca wójtem w północnej części kraju, zaznaczając, że ma takie uprawnienia, jak Mornerowie i Uchtenhagenowie¹⁴.

Główną postacią rodu stał się Dietrich. Studiował w Bolonii, gdzie był immatrykulowany w 1336 r. Po powrocie do kraju, podczas epidemii „czarnej śmierci” i walk ze stronnikami Pseudo-Waldemara, najpierw w 1348 r. jest kapelanem margrabiego, jego notariuszem i prepozytem Mieszkowic¹⁵. Tenże margrabia w nagrodę za pertraktacje ze zbuntowanymi miastami (Chojną, Trzcinińskiem, Myśliborzem), popierającymi dotąd samozwańca, 6 stycznia 1349 r. ponownie zatwierdzał braci Ottona, Henryka, Reinekina i ich kuzyna Dietricha oraz Henninga i Arnolda von Uchtenhagenów w dziedzicznym posiadaniu

⁹ Tamże, XXIV, s. 41.

¹⁰ Tamże, XIII, s. 257.

¹¹ H. Bier, *Märkische Siegel*, 1. Abt.: *Die Siegel der Markgrafen und Kurfürsten von Brandenburg*, Teil 2: *Die Siegel der Markgrafen aus dem Hause Wittelsbach*, Berlin 1933, s. 303, nr 100.

¹² A. Czacharowski, *Spoleczne i polityczne siły w walce o Nową Marchię w latach 1319–1373 ze szczególnym uwzględnieniem roli możnowładztwa nowomarchijskiego*, Toruń 1968, s. 67, 145.

¹³ CDB XII, s. 492; *Urkundenbuch zur Geschichte des schloßgesessenen Geschlechts der Grafen und Herren von Wedel*, hg. v. H.F. v. Wedel, Leipzig 1885–1891 (dalej: UBW), Bd. III/1, s. 7, który jak Karl Kletke (*Regesta historiae Neomarchicae* [dalej: ReHN], Bd. I, „Märkische Forschungen”

¹⁰ [1867], s. 225) identyfikuje Cruschick z Neuendorfem w XV w. w Łęgu Odry. Według Ernsta Muckego to zaginiona wieś koło Mieszkowic, z nazwą od *krusik*, *grusik* = gruszką, starosłow. *chrusa*. E. Mucke, *Die slavischen Ortsnamen der Neumark*, „Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark” 7 (1898), s. 150 i n. To skojarzenie Cruschick z Neuendorfem stało się po 1945 r. podstawą na wprowadzenia dla wsi Neuendorf koło Gorzowa nazwy Chróścik.

¹⁴ CDB XVIII, s. 19

¹⁵ C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 355: 1336 (tam źródło); 18.08.1347, 23.09.1350, 26.05.1360 (CDB XII, s. 159; XIX, s. 18, 30; XII, 303 i n.); wg *Das Bistum Brandenburg*, Berlin 1941, Bd. 2, s. 519, z wątpliwościami.

miasteczka (*civitas*) Barnówko wraz z młynem, łąkami, potokami, pastwiskami, lasami, ziemią orną i leżącą odłogiem, jak posiadali Henryk Młodszy von Stegelitz i jego synowie Henning i Bertram. Zastrzegł też, że kiedy zagospodarują należącą do miasta nieuprawianą ziemię, otrzymają jej zatwierdzenie¹⁶.

W 1350 r. margrabia nadał ekspektatywę na lenno rodu Witte w Łukowicach, Wysokiej chojeńskiej i dwór (*curia*) Neuenhagen (w łuku Odry na zachód od Cedyni) z dwoma przynależnymi wsiami – prepozytowi Mieszkowice (*Bernwolde*) Dietrichowi, jego braciom Henrykowi, Ottonowi, Reinickinowi i ich kuzynowi (*oheimen*) Henningowi, a także Dietrichowi. Miała to być rekompensata za szkody i więzienie Henninga (II), ich zmarłego brata¹⁷. Ci bracia i kuzyni otrzymali dziedzicznie czynsze łąkowe w Trzińsku, ale dopiero po śmierci plebana Gorzowa Mikołaja von Garthowa¹⁸. Dietrich zaś, kapelan, protonotariusz margrabiego i dziekan kolegiaty myśliborskiej (29 marca 1350 r., 20 marca 1351 r.)¹⁹, prepozyt myśliborski (22 lipca 1351 r., 25 lutego 1353 r.) i kanclerz (22 września 1356 r.)²⁰, był w 1350 r. też altarystą ołtarza w nowej kaplicy w Drawsku, ufundowanej przez Wedłów. Z braćmi Ottonem i Reinikinem otrzymał 21 października 1351 r. dom w Barlinku po Żydzie Meyerze²¹, co jest konsekwencją pogromów prowadzonych w związku z „czarną śmiercią”. Z końcem września Henryk, Otton i Reinekin, za wydatki poniesione w służbie państwowej, wraz z Wedłami i Uchtenhagenami otrzymali wójtostwo okręgów Chojna, Myślibórz, Mieszkowice, Trzińsko, Lipiany²². Mornerowie dostali inwestyturę „do wspólnej ręki” m.in na Barnówko (15 grudnia 1351 r.)²³. Henning III zmarł w 1350/51 r. Jego brat Dietrich II będzie występował do roku 1373.

Otton był przy Ludwiku w Chojnie 4 października 1351 r. wśród świadków czynności prawnej, umieszczony po rycerzach; jako wójt „w Chojnie” wystąpił 14 grudnia 1351 r.²⁴ Kolejne awanse przyniosło mu przejście Brandemburgii po Ludwiku Starszym w grudniu 1351 r. przez Ludwika Rzymskiego. Wójt Otton z braćmi Henrykiem, Reinikinem i kuzynem Dietrichem otrzymał będą

¹⁶ CDB XXIV, s. 47.

¹⁷ Tamże, XIX, s. 18; ReHN I, s. 204; U. Wesche, *Zur Geschichte des Amtsbezirks Wrechow. Umfassend die Dörfer Wrechow, Zachow und Altenkirchen im Kreise Königsberg-Neumark*, Hachenburg 1935, s. 11.

¹⁸ CDB XIX, s. 75.

¹⁹ Tamże, XVIII, s. 224; B II, s. 330.

²⁰ Tamże, B II, s. 951; XII, s. 73; *Das Bistum...*, Bd. 2, s. 519.

²¹ CDB XIX, s. 19.

²² Tamże, XVIII, s. 126; H. v. Wedel, *Geschichte des schloßgesessenen Geschlechts der Grafen und Herren von Wedel 1212–1402*, Leipzig 1894, s. 143.

²³ CDB XIX, s. 28.

²⁴ Tamże, s. 224.

i prawo do wsi *Neystorp prope Bernwolde*, zatem chyba Kurzycka²⁵. Następnego dnia wraz z zarządem Nowej Marchii Dietrich (Thideke), Otto wójt Chojny, ich bracia Heineke i Reineke oraz kuzyn Thideke za służby wierne otrzymali „do wspólnej ręki” (z prawem wzajemnego dziedziczenia) ojcowskie lenna w Kłosowie, Wicinie i „More” (opuszczona wieś na polach Czeliń w Łęgu Odry), z prawami i dochodami, jak i później nadane im Barnówko, Odrzycko (Oderberg), Othwick i Crutzick²⁶. Z powodu dalszego zadłużenia już następnego dnia (16 grudnia) margrabia nadał im prawo bicia monety w mennicy chojeńskiej dla Nowej Marchii, w formie i rodzajach, jak to jest w zwyczaju w tym kraju i na Pomorzu²⁷. Przywilej ten czynił ich niemal regentami krajowymi²⁸. Od czasu bitwy pod Oderbergiem/Odrzykiem (1349) ze stronnikami Pseudo-Waldemara miejsce to, strategicznie ważne w ustawicznych wyprawach Wittelsbachów za Odrę w toku walk z koalicją askańską, nie miało zapewne zamku, niewykluczone więc, że Mornerowie otrzymali też prawo zbudowania go tam (o czym niżej).

Tymże wszystkim Mornerom oraz rycerstwu ziem chojeńskiej, mieszkowickiej i golenickiej 27 lutego 1352 r. w Myśliborzu margrabia przyrzekł zachować wszelkie przywileje²⁹. Urząd wójtowski piastował w tym okręgu Otton, ale 5 marca 1352 r. wszyscy czterej je na tych ziemiach otrzymali³⁰, a 10 marca w Chojnie, jak w Berlinie lub Szczecinie, także przywilej bicia monety we wszystkich miastach swego wójtostwa i prawo rozpowszechniania jej w całej Nowej Marchii³¹. Bracia Heyne (Henryk), Reinike (Reinhard I) i Otton oraz ich kuzyn Tide (tj. Dietrich; czy syn Henryka I?) 16 lipca 1352/64 r. otrzymali od margrabiego Ludwika Rzymskiego pobór bedy od chłopów w cysterskich wsiach Miro-

²⁵ Tamże, s. 22–23. Zdaniem Czacharowskiego *Neystorp* to wieś niezidentyfikowana, wg Kletkego to Voigsdorf/Kurzycko (ReHN I, s. 225), co chyba błędne.

²⁶ CDB XIX, s. 224, 28; XII, s. 352; K.F. Klöden, *Diplomatische Geschichte des für falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1345–1356*, Berlin 1845, Bd. 2, s. 97. *More*, *Othwick* (*Ortwig*) to wioski w Łęgu Odry (ReHN I, s. 255), a nie zaginione koło Mieszkowice (jak CDB). Inaczej przedstawia fakt Czacharowski: rozliczenie z urzędu 24 lipca 1351 r. Margrabia zadłużony na 1860 grzywien brand. srebra dla pokrycia 120 grzywien nadał im miasto i zamek Oderberg, a do czasu zapłacenia pozostałej sumy 660 grzywien została im przyznana renta z 9 wsi; 9 sierpnia ustanowił Ottona, Heynekina i kuzyna Thideke ponownie wójtami z okręgu Moryń-Chojna-Trzcińsko, Mieszkowice, Lipiany, lecz już bez współdziałania z Uchtenhagenami; w październiku 1351 r. oddano im Oderberg. A. Czacharowski, dz. cyt., s. 68.

²⁷ CDB XXIV, s. 55; K.F. Klöden, dz. cyt., s. 98–100.

²⁸ A. Czacharowski, dz. cyt., s. 68 i n.; K.F. Klöden, dz. cyt., s. 98–100.

²⁹ CDB XIX, s. 226.

³⁰ Tamże, s. 24.

³¹ Tamże.

wo i Godków w ziemi chojeńskiej³². Otton nadal był wójtem Chojny w latach 1352–1354, towarzyszył margrabiemu w toku organizowania walki z koalicją askańską³³. Thiderik (Dietrich I), prepozyt myśliborski, jego bracia Heine, Otto, Reinike i kuzyn Dietrich (II) złożyli 5 października 1352 r. sprawozdanie ze swej działalności wójtowskiej. Po podliczeniu wydatków i szkód okazało się, że margrabia dłużny jest im jeszcze 587,5 grzywny brandenburskiej srebra. Suma ta miała być pokryta ze świadczeń płaconych tytułem orbedy z Morynia i Mieszkowic. Ponadto otrzymali połowę dochodów z mennicy w Moryniu, z potrąceniem 70 grzywnien, które w niej pobierał Thile Brucke; dalej będąc mięsną, pieniężną, zbożową i kurzą w Mirowie i Godkowie, a także połowę opłat sądowych, które pobrano z tego wójtostwa podczas ich urzędowania. Margrabia zabronił też pociągania ich przez dwa lata do odpowiedzialności sądowej za długi, w które popadli z tego powodu³⁴.

Dietrich (I), pełniący w kancelarii margrabiów nieprzerwanie od 1348 r. funkcję kapelana i notariusza³⁵, już 4 czerwca 1353 r. był też prepozytem w Bernau; 15 września z braćmi i kuzynami oraz Uchtenhagenami otrzymał prawo budowy zamku w Odrzycku³⁶. Z tytułu dalszego zadłużenia margrabię wraz z braćmi Ottonem i Reineke otrzymał 4 października 1354 r. Neuendorf koło Oderbergu i Rehberg koło Bernau³⁷. Szczytem potęgi rodu był dzień 7 października 1354 r. (19 maja 1355 r.), kiedy to Otton wszedł w skład czteroosobowej rady powołanej do rządów regencyjnych w Nowej Marchii pod kierunkiem Hassona von Wedla ze Złocieńca³⁸. Dietrich piastował w 1355 r. urząd kuchmistrza (*coquine magister transoderam, Kuchmeister*) Nowej Marchii³⁹. Wszyscy, wraz z kuzynem Tile, po swej prośbie otrzymali 25 września 1355 r. miasteczko Czelin, młyn między miastem i chyzą z dochodami i prawami, jakie ich ojciec Henning i oni sami posiadali⁴⁰. Tu więc dopiero uzyskujemy pewność, że w Kłosowie i Czelinie lenno posiadał Henning I.

³² CDB XIX, s. 14 z datą 1344; zmiana datacji przez H. Biera, dz. cyt., s. 181.

³³ CDB XIX, s. 211: 10.03.1352 w Chojnie; XXIV, s. 57: kwiecień 1352 r. w obozie pod Saarmund; XVIII, s. 298: 25 kwietnia, Strzelce; K.F. Klöden, dz. cyt., s. 118: 22.04.1352 w Myśliborzu, s. 158: 8.06.1353 w Chojnie; CDB XX, s. 222: 23.04.1354.

³⁴ CDB XIX, s. 77–78; ReHN I, s. 237 z datą 6 sierpnia; UBW III/1, s. 65; A. Czacharowski, dz. cyt., s. 69.

³⁵ 7.05.1353 – CDB XIX, s. 47 i 20.02.1366 – tamże, s. 144; wg *Das Bistum...*, Bd. 2, s. 519.

³⁶ K.F. Klöden, dz. cyt., s. 158, 170–171.

³⁷ Tamże, s. 221.

³⁸ Tamże s. 254; CDB XVIII, s. 133.

³⁹ CDB XVIII, s. 302: 17.02, 18.06.1355; K.F. Klöden, dz. cyt., s. 271: 16.10.1355.

⁴⁰ CDB XIX, s. 26; K.F. Klöden, dz. cyt., s. 264.

Od 1360 r. Dietrich (I) jest poza kancelarią, w licznych dokumentach występuje jako prepozyt Bernau⁴¹. Za straty poniesione przy budowie zamku w Odryzku Mornerowie otrzymali 23 kwietnia 1363 r. targ rybny w Czelinie⁴². Gerard 9 czerwca 1362 r. wystąpił w Choszczynie⁴³. Już w 1367 r. w Barnówku byli po Mornerach Wedlowie⁴⁴. Heyne (Henryk I) Morner wystąpił jeszcze podczas zjazdu krajowego w Myśliborzu 25 czerwca 1364 r.⁴⁵ Bracia Otton i Reineke I oraz ich kuzyni Tydeke (II?) i Reineke (Reinhard II) byli w 1368 r. burgmanami margrabiego Ottona w nowym zamku Stolzenburg koło Morynia. Otton, z tytułem sędziego dworskiego (*curie iudicie, Hofrichter*; 27 lutego 1369 r.)⁴⁶, razem z Reinekinem I i kuzynem Reynekinem II otrzymał 14 listopada 1369 r. 20 łanów w Goszkowie, byłe dożywocie wdowy po Gunterze von Wedlu i 21 łanów opuszczonych, wraz z lennem kościelnym, dochodami z młyna, będą i innymi dochodami, a także będą w Mętnie, Kierzkowie, Bielinie. Otto, jako pan na Czelinie i Kłosowie, pełnił swą funkcję sędziego dworskiego, kuchmistrza i starosty (*Landeshauptmann*) Nowej Marchii w styczniu 1371 r. i do końca rządów Wittelsbachów, bo jeszcze 29 czerwca 1373 r. wystąpił w tym charakterze w Tangermünde⁴⁷. Reineke I i Tide (Dietrich I) wystąpili też 17 czerwca 1371 r.⁴⁸, a Dietrich II jeszcze w 1373 r.⁴⁹

Po 1373 r., w czasach Luksemburgów w Brandenburgii, Mornerowie nie odgrywają już żadnej roli politycznej, nie pojawiają się w zachowanych źródłach. W 1402 r. Krzyżakom jako nowym władcom Nowej Marchii hołdowali kuzyni: Erazm na Czelinie i Henning IV na Kłosowie (1403)⁵⁰. Tenże Erazm z bratem

⁴¹ H. Bier, dz. cyt., s. 308, nr 121; CDB XVIII, s. 138: 1363.

⁴² *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, hg. v. P. v. Niessen, „Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark” 3 (1895), nr 38; UBW III/2, nr 110.

⁴³ Ludwik Rzymiski 14 czerwca 1362 r. potwierdzał, że Piotr Molner, mieszczanin Gorzowa, kupił 8 łanów we wsi i w obrębie wsi Stanowice, z których 6 u Kunona von Winningena, a 2 u Zygryda Winningena i nadał z nich dochody z tytułu sądu ołtarzowi Wszystkich Świętych w kościele parafialnym w Gorzowie, do czego margrabia dodał będą. CDB XVIII, s. 400. Za przynależnością tego Piotra do rodu Mörnerów opowiedzieli się C. Gahlbeck, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 356, za nim E. Syska, *Dokumenty Gorzowa Wielkopolskiego z lat 1257–1373*, Gorzów Wlkp.–Poznań 2006, nr 72. Myślę, że to jednak znany skądinąd Piotr Molner!

⁴⁴ CDB XVIII, s. 137: 1362; UBW III/2, s. 62, nr 110: 1367.

⁴⁵ CDB XXIV, s. 60.

⁴⁶ CDB XIX, s. 84; UBW III/2, nr 144. C. v. Warnstedt (dz. cyt., s. 355) przypuszcza, że Reinhard II mógł być synem Henryka III (którego nie znam).

⁴⁷ CDB XVIII, s. 142: 1369; H. v. Wedel, dz. cyt., s. 176: 1371; CDB XXIV, s. 86: 1373.

⁴⁸ CDB XIX, s. 31.

⁴⁹ Tamże, s. 31: 1371; C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 355: 1373.

⁵⁰ R. Eckert, *Geschichte von Landsberg a.d. Warthe, Stadt und Kreis*, Landsberg 1890, s. 79; C. v.

Ottonem II na Czelinie w 1411 r. sprzedawał Krzyżakom dochody z połowy komory celnej w Czelinie⁵¹; wystąpił w 1423 r. wraz z radą Chojny w sporze z brandenburskim wójtem wkrzańskim ze Stolp i Schwedt i jako burmistrz Chojny w 1425 r.⁵² Mogli oni być wnukami Ottona I⁵³. W następnej generacji znany jest Hipolit na Kłosowie, który 11 listopada 1433 r. podpisywał akt związku obronnego rycerstwa⁵⁴. Mornerowie z Czelina uczestniczyli w 1446/47 r. w napadzie rabunkowym na wrocławskiego kupca⁵⁵. Imali się więc zapewne i zwyczajnych rozbojów odrzańskich.

Dietrich (Tyde, Tyle) IV, znany z 1445 r., spotykany jest na Pomorzu w służbie książąt słupskich⁵⁶, a więc wywędrował z ojczyzny; wspomniano go jako pana na Kłosowie (1449), zmarł w latach 1479/99⁵⁷. To zatem on wraz z Hansem (Jan VI Młodszy, Henning) na Czelinie hołdował elektorowi brandenburskiemu w 1454 r.⁵⁸ Współczesny im Jan V Starszy na Kłosowie (brat Hipolita?), występujący w źródłach od 1458 r. – zmarł w 1491 r.⁵⁹ Hans z Kłosowa i Hans (Jan VI Młodszy) na Czelinie wystąpili w 1476 r.; Dietrich był współwłaścicielem sądu dworskiego (*Hofrichter*) w Mieszkowicach do 1487 r.⁶⁰, a jego następcą w tej roli był Hans Starszy z Kłosowa (1490). W 1491 r. tenże Hans, Hans Młodszy i ich kuzyn Bernt (Bernard I), wszyscy z Kłosowa i Czelina oraz opuszczonej wsi More, byli posiadaczami czternastu łanów w Wicinie⁶¹. Synowie Jana VI – Hans VII Młodszy (ok. 1476–1500/20) i Bernard I (1491–1500/20) – byli ostatnimi z tej linii na Kłosowie i Czelinie⁶². W 1493 r. Jan (więc Hans VII) wystąpił w roli patrona kościoła w Kłosowie i wikarii w Mieszkowicach⁶³.

Warnstedt, dz. cyt., s. 356: 1403. W 1407 r. Świętobor, książę szczeciński, nadał joannitom będąc z 6 łanów w Lubanowie koło Bań, posiadaną przedtem przez Mornerów. H. Hoogeweg, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. 2, Stettin 1925, s. 899; A. Breitsprecher, *Die Komturei Rörchen-Wildenbruch. Geschichte des Landes Bahn und Wildenbruch*, Stettin 1940, s. 123. Czy dotyczy to jednak nowomarchijskich Mornerów?

⁵¹ *Repertorium...*, nr 275; C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 356.

⁵² CDB XIX, s. 322, 90.

⁵³ Tak C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 356.

⁵⁴ R. Eckert, dz. cyt., T. 2, s. 43.

⁵⁵ *Repertorium...*, nr 1132.

⁵⁶ Tamże, nr 1073.

⁵⁷ CDB XIX, s. 372: 1449; C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 356.

⁵⁸ CDB XIV, s. 161.

⁵⁹ C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 356.

⁶⁰ ReHN II, s. 290: 1476; CDB XIX, s. 407, 414: 1487.

⁶¹ CDB XIX, s. 415: 1490, s. 55: 1491.

⁶² C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 356.

⁶³ *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X.*, hg. v. R. Klempin, Berlin 1859, s. 109, nr 902.

W marcu 1499 r. hołdowali w Chojnie elektorowi kuzyni Hans, Bernard i Ludwik z Kłosowa i Czeliina, otrzymując potwierdzenie lenn wraz z opuszczonymi polami wsi More, czternastoma łanami w opuszczonym Wicinie i łanem w Bielinie⁶⁴. Ludwik, syn Jana V Starszego, znany od 1458 r., ok. 1520 r. połączył posiadłości i założył nowożytną linię Mornerów. Jego synowie to Piotr I (ok. 1500–1584) i Henryk, zmarły w 1547 r.⁶⁵ Barbara, córka Bernarda z Czeliina, była mniszką w Cedyni. Aktem margrabiego Jana kostrzyńskiego z 17 maja 1536 r. otrzymała ona w dożywocie rentę sześciu reńskich guldenów z dóbr ojca⁶⁶. W matrikule wojskowej z 1565 r. ród zobowiązany był do służby zbrojnej trzykonnej⁶⁷. Joachim z Kłosowa (1569)⁶⁸ w 1571 r. otrzymał wraz z Piotrem z Kłosowa, Wulffem i Ludwikiem z Kłosowa i Czeliina, synami Henryka, elektorski list lenny⁶⁹. Mornerowie z Czeliina i Kłosowa w 1572 r. mieli jedną czwartą pól opuszczonego Wicina, w Kłosowie Wulf posiadał w 1588 r. cztery łany, w 1558 r. wykupione od chłopca bez konsensu władcy, podobnie dalsze cztery od 1568 r. Hans od 1585 r. miał trzy łany, tyleż samo Baltzer od roku 1587. Razem w ich posiadaniu były 24 łany oraz tych 14 bez konsensu. W 1572 r. Joachim i Piotr z Czeliina/Kłosowa mieli tamże 32 łany; Wolf – 12 łanów, Ludwik z bratem – osiem. W 1588 r. elektorscy rachmistrze spisowi zanotowali, że zmarły już Piotr przed 24 laty kupił cztery łany od chłopca bez konsensu i obecnie mieszka tam wdowa po nim. Ludwik miał cztery łany od 1585 r., Hans również cztery od 1582 r., Balzer dwa od 1584 r.⁷⁰ Ludwik II, syn Henryka, był marszałkiem i nadłóczym dworskim brandenburskim. Zmarł w 1593 r. Miał synów: Ottona, zmarłego w 1612 r. w Szwecji, dokąd wywędrował ok. 1600 r., Ernesta Fryderyka (1561–1614) i innych⁷¹. Ich potomstwo należy już do okresu nowożytnego, którym się tu nie zajmujemy.

⁶⁴ CDB, Teil III, Bd. II, s. 439; XIX, s. 57.

⁶⁵ C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 356.

⁶⁶ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 386.

⁶⁷ C. v. Eickstedt, *Beiträge zu einem neueren Landbuch der Mark Brandenburg*, Magdeburg 1840, s. 46.

⁶⁸ ReHN III, s. 418.

⁶⁹ C. v. Eickstedt, dz. cyt., s. 65.

⁷⁰ H.G. Ost, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage- und Küddow-Gebiet*, T. 1: *Wandlungen im Siedlungsbild eines Abwanderungsgebietes*, Leipzig 1939, s. 69, 74, 78 i n.

⁷¹ C. v. Warnstedt, dz. cyt., s. 356 i n. O szwedzkiej linii rodu zob. *Eine deutsch-schwedische Adelsfamilie im Ostseeraum. Das „Geschlechtsregister“ der Mörner (1468–1653)*. hg. v. H.J. Langer, J.E. Olesen, mit Vorwort v. M. Mörner, Greifswald 2001 (rec. w „Baltische Studien“ 87 [2001], s. 208–209).

Das Geschlecht Morner auf Zellin und Klossow im Mittelalter

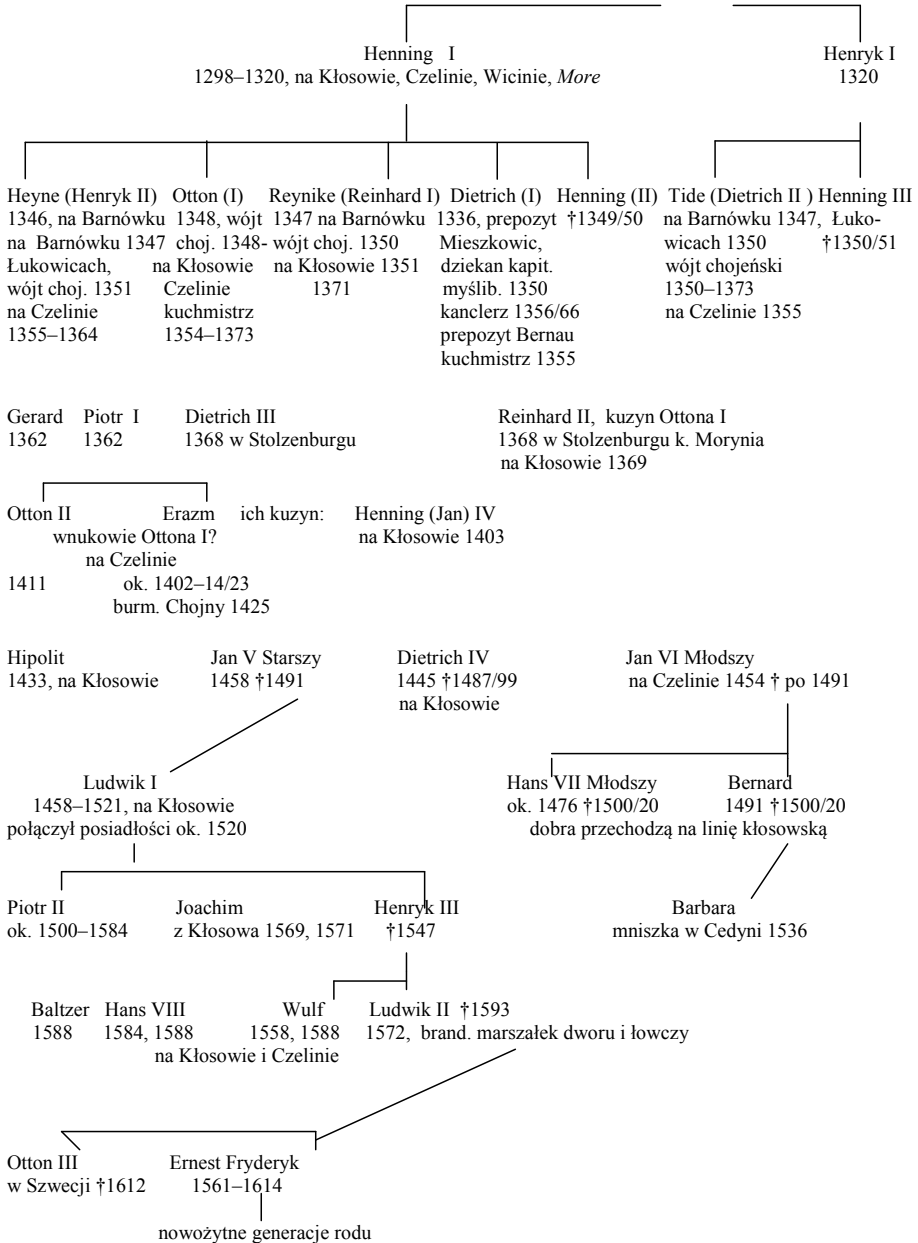
Das Rittergeschlecht Morner war in die Neumark aus der Altmark gekommen und siedelte sich im Land Bärwalde an, wo der erste bekannte Vertreter dieser Familie Hennig I. (1298) war. Am einflussreichsten war das Geschlecht um die Mitte des 14. Jahrhunderts, in den Jahren der Kämpfe mit den Anhängern des sog. falschen Woldemar, des usurpatorischen Markgrafen von Brandenburg (1348–1356). Die Morners dienten den Markgrafen aus dem Haus der Wittelsbacher: Ludwig dem Älteren, Ludwig dem Römer, Otto VIII. Es waren die Brüder Heinrich (II.), Otto, Reinicke (Reinhard), Dietrich (I.) und ihre Vetter Dietrich II. und Henning (III.). Die Hauptfigur der Familie war der Geistliche Dietrich (I.). Nach dem Studium in Bologna (immatrikuliert 1336) war er Kaplan des Markgrafen Ludwig des Älteren, sein Notar, Protonotar und zugleich auch Propst in Bärwalde, Dekan (1350), anschließend Propst des Stiftskapitels in Soldin (1351), Propst in Bernau und schließlich Kanzler und Küchenmeister (*coquinae magister*) der Neumark (1356–1366). Seine oben genannten Brüder bekleideten in dieser Zeit das Vogtamt in Königsberg/Nm. und wurden für ihre Dienste mit zahlreichen Einnahmen (Berneuchen, Altenkirchen, Wittstock, Bad Schönfließ, Voigtsdorf; im Oderbruch: Othwick, More, Crutzick) belohnt.

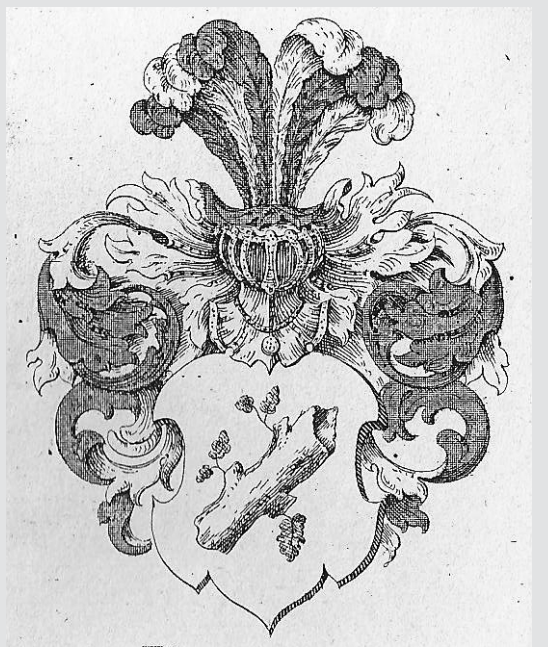
Die Hauptsitze der Familie waren das Dorf Klossow und seit 1355 die Kleinstadt Zellin an der Oder. Seit den Luxemburgern (1373) spielten die Morners ihre bisherige Rolle nicht mehr und gaben sich mit ihren Lehen in Klossow und Zellin zufrieden.

Einen Überblick über das Geschlecht Morner im Mittelalter liefert die genealogische Tafel am Ende des Textes.

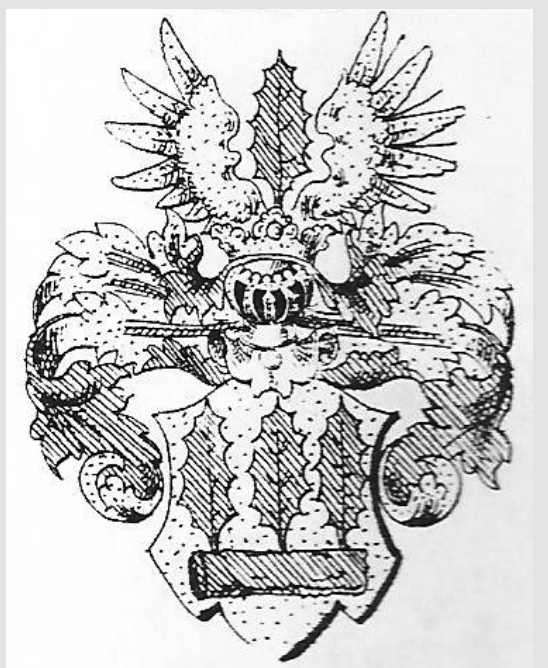
Übers. v. K. Golda

Tablica genealogiczna

Ryc. 1. Herb Mornerów G. A. Mülverstedt, *Abgestorbene Adel der mark Brandenburg*, Nürnberg 1880, Taf. 6 [ten z gałęzią poziomą]

Ryc. 2. Herb Bellinggen - J. T. Bahmihl, *Pommersches Wappenbuch*, Bd II Berlin 1846, Taf. XXIX